
Alledaags geloven

door Ad Sulman

In dit artikel wil ik een poging doen om inzicht te geven in het geloof van de Veluwnaar omstreeks 1900. En veroorloof ik mij een stapje terug of vooruit in de tijd te maken, omdat er zo weinig bekend is over dit thema. Dat is bij een onderwerp als de geschiedenis van het dagelijkse leven een probleem. Er is zo weinig van bekend. De aanwezige bronnen zijn gering, er is maar weinig achter gelaten waardoor wij inzicht kunnen krijgen in het alledaagse geloven. Op zich is dit niet verwonderlijk. De vanzelfsprekende dagelijkse dingen leg je niet vast. Veel van het dagelijkse geloofsleven speelde zich af binnen de beslotenheid van het gezin. Nu wil dit nog niet zeggen, dat over het alledaagse geloven op de Veluwe niets bekend is en daarom niets gezegd kan worden.

Enige tijd geleden kreeg ik een gedichtenbundel, uitgegeven aan het einde van de 19^e eeuw, in handen geschreven door een landbouwer uit Oldebroek. De man was ook ouderling in de Hervormde Gemeente van deze plaats. In het voorwoord schreef hij dat deze gedichten tot stand waren gekomen terwijl hij achter de ploeg liep. De gedichten geven uiting van een diep geloof in God. Tijdens een voor hem alledaags gebeuren als ploegen was hij bezig met zijn geloof.

Kenmerkend voor alledaags is dat het zo gewoon is en voor een ieder in een bepaalde samenleving herkend wordt. Zo is het bij grote delen van de kerkmensen nog steeds de gewoonte om voor het eten te bidden en aan het einde van de maaltijd een stuk uit de bijbel te lezen en te danken. In de bronnen treffen wij van deze gebruiken slechts zelden iets aan. Toch ben ik ervan overtuigd dat dit omstreeks 1900 een normaal gebruik was. Het lezen uit de bijbel behoorde zeker tot de dagelijks terugkerende gewoonten. Ook andere stichtelijke lectuur werd er gelezen, althans dat mag worden aangenomen. Met een zekere regelmaat komen er nog boeken binnen families tevoorschijn die daar op duiden. Hoeveel en welke en bij wie, is weer uiterst moeilijk te achterhalen. Neem nu de bekende bekeringsgeschiedenissen. De schrijvers geven hierin hun eigen bekeringsverhalen weer en de worstelingen die zij met hun geloof ervaren hadden. Vooral binnen bevindelijke kringen, maar ook wel daar buiten, werden zij veel gelezen. Op de Noordwest-Veluwe waren er voor 1900 relatief weinig verschenen. Of ze ook gelezen werden? Vermoedelijk wel, over de mate waarin is weinig te zeggen.

Dit zijn slechts enige voorbeelden van uitingen van alledaags geloven die in de geschiedenis zichtbaar zijn. Er is echter meer. Menig 19^e eeuws schoolschrift laat dit zien. In mijn bezit zijn kopieën van schrijfoefeningen van een leerling van de Hervormde school van Doornspijk. Zin na zin geeft uiting van de centrale plaats die het geloof in het dagelijkse leven in nam.

Boeiend zijn ook de weinig bekende brieven die geschreven zijn. Voor mij liggen kopieën van een tweetal brieven, uit 1909 en 1912, van een inwoner van Elburg, geschreven aan zijn kinderen en kleinkinderen. Uit dit intieme verkeer tussen vader en kinderen blijkt hoe het geloofsleven bij hen centraal stonden in het leven van alle dag.

In de woningen waren diverse uitingen van het alledaagse geloofsleven zichtbaar. De aanwezigheid van bijbels, gezang- en psalmboeken was daar een voorbeeld van. Uit de door de notarissen opgemaakte inboedelbeschrijvingen blijkt dat deze in veel huishoudens aanwezig waren. De al eerder genoemde stichtelijke lectuur was hier ook een voorbeeld van. Verder kennen wij de wandtegels en houten bordes met teksten erop die in veel woningen aangetroffen werden. Daarnaast ook vazen met bijbelse voorstellingen. Allemaal uitingen van het geloofsleven.

Alledaags geloven.

Het geloofsleven van elke dag speelde zich niet uitsluitend af binnen de huiselijke muren. Ook in de openbare ruimte was dit zichtbaar. De kerkgang was hier een voorbeeld van. Zeker de zondagmorgendiensten werden goed bezocht. Met de avonddiensten lag dit anders. Predikanten en kerkenraden klagen de gehele 19^e eeuw over het slechte bezoek van de middagdiensten. Dit gold ook voor de doordeweekse kerkdiensten. Men ging te voet naar de kerk, veelal via oude kerkenpaden. Mannen en vrouwen trokken gescheiden op. Kinderen gingen met moeder mee. In de kerk zaten de beide seksen ook gescheiden. Zitplaatsen in de kerk werden op jaarbasis verhuurd. Voor de kerk was dit een manier van inkomstenwerving. De godsdienstige opvoeding speelde zich voor een groot deel ook buiten het gezin af. Godsdienstlessen op school en catechisatie waren hiervoor de plaatsen bij uitstek. Catechisatie bij de dominee, het overige bij de meester. Deze godsdienstlessen bestonden in belangrijke mate uit bijbelse geschiedenis. Van de godsdienstige opvoeding thuis weten wij weer weinig af. Trouwens over de inhoud van de catechisatielessen geldt hetzelfde. Voor de kleinere catechisanten werd veelal gebruik gemaakt van boekjes die op hun leeftijd waren toegesneden. De ouderen maakten gebruik van de catechismus. Een belangrijke uiting van het geloofsleven was het doen van belijdenis nadat predikant en kerkenraad hier, na onderzoek, mee akkoord konden gaan.

Deelname aan kerkelijke plechtigheden als doop en avondmaal waren eveneens uitingen van het geloofsleven. Lidmaatschap van kerkelijke verenigingen, jongelingsverenigingen e.d. zijn hier ook een voorbeeld van. Omstreeks 1900 waren deze organisaties volop aanwezig en vervulden een belangrijke rol in de scholing van het jonge kerkvolk. Bij de hervormden kenden ze de zondagsschool voor jonge kinderen. Een fenomeen dat bij de gereformeerden niet zo bekend was.

Voor veel ouders was het sturen van hun kinderen naar de christelijke school een

geloofsuiting van de eerste orde. Vergeet niet dat van een volledige gelijkstelling tussen openbaar en bijzonder onderwijs nog geen sprake was. De kosten van het christelijk onderwijs drukte zwaar op de ouders.

Opmerkelijk is dat kerkelijke huwelijksluitingen zeker niet te doen gebruikelijk waren.

Er bestonden gebruiken in de Veluwse dorpssamenlevingen die vanouds verbonden waren met het geloofsleven. Gewoonten die diepe wortels hadden. Hier valt te denken aan het gebruik dat pas bevallen vrouwen niet uitgingen voordat zij na de geboorte van het kind een kerkdienst hadden bijgewoond of de doop had plaats gevonden. Zo ook de uitvaartplechtigheden. Van de dominee werd verwacht dat hij te allen tijde hierbij aanwezig was. Opmerkelijk is dat dit formeel niet tot zijn ambtsbezigheden behoorde. Een begrafenis was een taak van de gehele gemeenschap. Deze gebruiken behoefden niet persé een geloofsuiting te zijn. Hier speelt de aloude burenplicht ook een rol en of dit uitsluitend naastenliefde was laat zich betwijfelen.

Tenslotte nog enige aandacht aan een vorm van alledaags geloven wat weinig met het christendom te maken had: het volksgeloof. Het geloof in toverij en hekserij was bij grote delen van de plattelandsbevolking nog aanwezig. Het was vooral een vorm van betekenisgeving aan onverklaarbare gebeurtenissen. Een voorbeeld hiervan de overtuiging dat "witte wieven" bestonden en mensen die met de helm op geboren waren de toekomst konden voorspellen.
